

İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi
Journal of the Human and Social Science Researches
[2147-1185]

[itobiad], 2018, 7 (4): 2535/2550

II. Meşrutiyet Döneminde Mizah: Dalkavuk Gazetesi¹

Humor in The II. Constitutional Period: Dalkavuk Newspaper

Cihat TANIŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Kırşehir Ahi Evran Üniv. Fen-Edebiyat Fak. Tarih Böl.
Asst. Prof. Dr., Kırşehir Ahi Evran Univ., Faculty Of Science and Literature
History Department

e-mail: cihattanis@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-2000-731X

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Received : 14.07.2018
Kabul Tarihi / Accepted : 07.11.2018
Yayın Tarihi / Published : 11.11.2018
Yayın Sezonu : Ekim-Kasım-Aralık
Pub Date Season : October-November-December
Cilt / Volume: 7 Sayı – Issue: 4 Sayfa / Pages: 2535-2550

Atıf/Cite as: TANIŞ, C. (2018). II. Meşrutiyet Döneminde Mizah: Dalkavuk Gazetesi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 7 (4), 2535-2550. Retrieved from <http://www.itobiad.com/issue/39481/443942>

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software. <http://www.itobiad.com/>

Copyright © Published by Mustafa YİĞİTOĞLU- Karabük University, Faculty of Theology, Karabük, 78050 Turkey. All rights reserved.

¹ Bu çalışma Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimince desteklenmiştir. Proje Numarası: FEF. A4.18.021.

II. Meşrutiyet Döneminde Mizah: Dalkavuk Gazetesi

Öz

19. yüzyılın ikinci yarısında birçok gazete ve derginin yayın hayatına başlamasıyla birlikte hızlı bir gelişim sürecine giren Osmanlı basını yüzyılın sonuna doğru hükümetlerin artan baskısı nedeniyle zor günler yaşamıştır. Bu durumdan en fazla etkilenenlerden biri hiç şüphesiz Osmanlı mizahı olmuştur. Ancak II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle genelde basın özelde ise mizah basınında bir rahatlama olmuştur. Döneminin mizah dergi/gazetelerinden biri olan Dalkavuk da bu havadan etkilenerek yayın hayatına başlayan bir mizah gazetesidir. Dalkavuk ilk başlarda cumartesi günleri çıkarken sonraki sayılarında perşembe günleri yayınlanmıştır. İlk sayısı 12 Eylül 1908'de çıkan gazetenin her sayısı 8 sayfa olup toplamda 25 sayı yayınlanabilmiştir. Yayın politikası II. Meşrutiyet mizahının genel karakteristiği olan siyasi konular olmuştur. Bu çerçevede yayınlanan gazetenin sütunlarında dönemin güncel konularını görmek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: *Dalkavuk*, Mizah, Basın Tarihi, Gazete, II. Meşrutiyet.

Humor in The II. Constitutional Period: Dalkavuk Newspaper

Abstract

In the second half of the 19th century, many newspapers and magazines started their publication life and entered a rapid development period but newspapers have had a hard time due to the growing pressure of governments over the press towards the end of the century. One of the most affected by this situation was undoubtedly the Ottoman humor. Indeed, with the declaration of II. Constitution, there was revival in the humor press. Dalkavuk (Yes-man), a well-known humorous press of the period, is an Ottoman humorous newspaper, which has begun its publication life as a reflection of this vitality. The total number of journalists published in the first issue on September 12, 1908 was eight pages and 25 issues were published in total. It is possible to see the current issues in the columns of the newspaper published in this frame.

Keywords: *Dalkavuk*, Humor, History of Press, Newspaper, II. Constitution.

Giriş

Osmanlı Devleti'nde matbaacılığın ilk defa Museviler tarafından başlatıldığı bilinmektedir (İnuğur, 2005: 149-150; Gevgilili, 1983: 203). Akabinde Ermeniler 1567'de, Rumlar ise 1627'de ilk matbaasını kurmuşlardır (Kabacalı, 2000: 9-10). Buna karşılık Osmanlı Müslümanlarının ilk matbaalarını 1727 yılında İbrahim Müteferrika tarafından kurulmuştur. Müteferrika'nın matbaasından yaklaşık bir asır sonra ise Osmanlı'nın ilk resmi gazetesi *Takvim-i Vekâyi* 11 Kasım 1831 tarihinde yayın hayatına başlamıştır (Topuz, 2018: 15; Seyhan, 2013: 495-496). Ardından *Ceride-i Havadis* (1840) ve *Tercüman-ı Ahval* (1860) gibi özel gazetelerin çıkmasıyla beraber Osmanlı basını giderek canlanmış (Topuz, 2018: 17-18). Gazete ve dergi sayılarındaki artışın yanı sıra Tanzimat Fermanı ile her alanda başlayan reformlaşma sürecinin bir sonucu olarak basın-yayın hayatı ile ilgili de bir takım kanuni düzenlemeler yapılmış ve bu bağlamda 1867 yılında *Matbaa Nizamnamesi* yayınlanmıştır (Ersoy, 2016: 767). Bu nizamname ile basın-yayın konusu yasal bir çerçeveye oturtulurken 1877 yılında yapılan bir tasarı ile mizah basını yasaklanmaya çalışılmıştır (Varlık, 1985: 1097). Nitekim tasarı önce 2 Mayıs 1877 tarihinde Mebusan Meclisinden, 10 gün sonra ise âyan Meclisinden geçmiştir. Ancak ilginç olan ise II. Abdülhamit'in önüne gelen tasarının "çok kötü olduğu gerekçesi ile padişah tarafından reddedilmiş olmasıdır (Topuz, 2018: 53; Demirkol, 2016: 688-689). Fakat bu durum padişahın mizaha karşı hoşgörülü olduğunu düşündürmemelidir. Nitekim 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nı bahane olarak göstererek hem normal basına hem de mizah basınına kısıtlamalar getirmiş, mizah için yeni imtiyazları ise tamamen durdurulmuştur (Davulcu-Temel, 2015: 859; Çeviker, 1985: 1102; Ersoy, 2016: 766).

II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte sansürün kalkması basın alanında önemli bir canlılığın oluşmasını sağlamıştır. Nitekim bu dönemde mizah alanında büyük artış olmuş ve 92 adet mizah ile ilgili yayın organı okuyucuyla buluşmuştur (Varlık, 1985: 1097-1098; Çeviker, 1985: 1103). Bu durum çok uzun sürmemiş ve 1909'da çıkarılan *Matbuat Kanunu* ile basında bir düzenlemeye gidilmiştir. Kanun başlangıçta bir rahatsızlık yaratmasa da, zaman içinde yapılan bir dizi değişikliklerle, siyasal iktidarın basın üzerindeki etkisi giderek artmaya başlamıştır. 1912 yılında gazete imtiyazı almak için depozito şartı getirilmesi ile devlet memurlarının ve askerlerin siyasi yazılar yazmasının yasaklanması, 1913 yılında devletin iç ve dış güvenliğini ihlal edebilecek surette yayın yapan gazetelerin Meclis-i Vükela kararıyla kapatılabilmesi, 1914 yılında askeri sansür memurlarının izni olmadan ordu hareketleriyle ilgili haber yazılmaması gibi kararlar alınmıştır (Çakmak, 2014: 363). Bütün bu gelişmeler genel olarak Osmanlı basınına buna bağlı olarak da mizahın etkisizleştirilmesine sebep olmuştur (Ünver, 2013: 5). Ayrıca bu dönemde yayınlanan gazete ve dergilerin büyük çoğunluğunun yayın hayatının kısa süreli olmasına neden olmuştur (Uslucan, 2014: 16).

1- Osmanlı'da Mizah Basınının Gelişimi

Mizah kelimesinin aslı şaka ve latife yapmak anlamındaki mezh kökünden masdar ismi olan müzaktır. Mizah temelde düşünceleri şaka yoluyla anlatan söz/yazı çeşidi iken diğer taraftan da eleştiri, iğneleme ve alaycı bir üslubu da kendinde barındırır (Durmuş, 2005: 205). Bu açıdan siyasi ve sosyal yapılara çoğunlukla eleştirel bakar. Mizah, kültüre, toplumlara göre değişiklik gösterebilir. Ancak çoğu zaman sivri bir dil ve kıvrak bir zekâ gerektirir. (Uslucan, 2014: 14; Davulcu, 2013: 23). Bu yapısı gereği özgür bir ortama ihtiyaç duyar.

Mizah basınının ilk örneği Osmanlı Ermenilerinden Hovsep Vartan Paşa tarafından 1852 yılında çıkarılan *Boşboğaz Bir Âdem'dir* (Çeviker, 1985: 1101; Ünver, 2013: 3). Ardından 1868 yılında Ali Reşat ve Filip Efendi *Terakki Gazetesi'ni* yayın hayatına sokmuştur. *Terakki Gazetesi* tarafından yayımlanan mizah ilavesi haftanın iki günü yayınlanan *Letai-f-i Âsar'dır*. Bu denemelerden sonra *Diyojen'in* yayımlanmasıyla beraber ilk müstakil mizah gazetesi çıkmıştır. Bu gazetede Namık Kemal, Ebüzziya Tevfik gibi dönemin birçok aydını imzasız yazılar yazmıştır. *Diyojen'in* kapatılmasının ardından *Kahkaha*, *Geveze*, *Latife*, *Hayal* isimleri ile birçok mizah dergisi yayın hayatına girerek Osmanlı mizah basınına geliştirmiştir (Varlık, 1985: 1093, 1095; Çeviker, 1985: 1101). Mizahın kullandığı sivri dil, eleştirel bakış akabinde sansürü ve gazete kapatma cezalarını gündeme getirmiştir (Davulcu, 2013: 78). Bu bağlamda II. Abdülhamit Sadrazam Ethem Paşa'ya 1877 yılında konu ile alakalı bir tebliğ yayımlanmış ve buna göre; mizah gazetelerinin görevlerini suiistimal ettikleri, herkes ile ilgili aleyhte yayın yaptıkları, kanunen ceza gerektirecek yazı ve resimler yayınladıkları aktarılmıştır. Ardından 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı nedeniyle basın alanına kısıtlama getirilerek uzun müddet hiç bir mizah gazetesine imtiyaz verilmemiştir (Davulcu-Temel, 2015: 859; Çeviker, 1985: 1102; Ersoy, 2016: 766).

Osmanlı mizahı üzerine yapılan çalışmalara bakıldığında bazı istisnalar hariç genel olarak betimsel çalışmalar oldukları görülür. Bunlardan özellikle; İsmail Gündoğdu'nun "Sultan Abdülaziz Devrinde Mizah Basını Yoluyla Muhalefet", M. Bülent Varlık'ın, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mizah" adlı makalesi ile Münir Süleyman Çapanoğlu'nun, "Basın Tarihimizde Mizah Dergileri" ve Ali Birinci'nin "Meşrutiyet Matbuatı" isimli makalesi ile Merve Ünver'in "Eski Türkçe Mizah Dergilerinin Açıklamalı Bibliyografyası (1870-1928)" isimli yüksek lisans tezi önemli çalışmalardır. Bu eserler mizah basınının tarihi serüveni, yaşadığı sıkıntılar ve döneminin aktüel olayları ve siyaset ile ilişkisi gibi konularda bilgiler vererek genel çerçeveyi önemli ölçüde çizmiş olmalarına rağmen her bir gazete veya dergiyi tek tek detaylı bir şekilde incelememişlerdir. Bu nedenle adı geçen çalışmalarda *Dalkavuk* hakkında detaylı bilgiler yoktur. Bu açıdan bakıldığı vakit *Dalkavuk* ile ilgili

bilgilerin çoğunun doğrudan gazetenin kendi nüshalarından çıkarıldığı belirtilmelidir.

2- Dalkavuk Gazetesi'nin Teknik Özellikleri

Gazetenin imtiyaz sahibi ve başyazarı Mekteb-i Mülkiye mezunlarından Mahmut Kenan'dır. 1873 yılında İstanbul'da doğan yazar Mülkiye'nin İdadi kısmında lise öğrenimini tamamlamıştır. Mezun olduktan sonra Hariciye Nezareti Muhasebe kalemi kâtip yardımcılığına tayin edilerek memuriyet hayatına başlamıştır. Eylül 1908'de aynı yerde 1. Mümeyyizliğe, Kasım 1909'da Hariciye Nezareti Muhasebe Müdürlüğüne terfi etmiştir. İstanbul Hükümetinin ilgası üzerine açığa çıkarılan yazar 1 Mayıs 1925 yılında emekliye sevk edilmiştir. 23 Aralık 1933'de İstanbul'da vefat eden yazarın evli olduğu ve Fransızca bildiği dışında hakkında fazlaca bilgi bulunmamaktadır (Çankaya, 1968-1969: 544). Mülkiyeli olan bu şahsın ismi her sayının birinci sayfasının sol üst köşesinde yazılıdır. *Dalkavuk* 12 Ağustos 1908 tarihinde aldığı iznin ardından 12 Eylül 1908 ilk sayısını çıkarmıştır (BOA, DH.MKT, 1279/76; *Dalkavuk*, 12 Eylül 1908: 1). Son sayısı ise 6 Mart 1909 tarihinde yayınlanmıştır (*Dalkavuk*, 6 Mart 1909; Birinci, 1996: 72). *Dalkavuk*'un ilk 14 sayısı haftada bir defa cumartesi günleri çıkarken 14 ila 24. sayısı Perşembe günleri çıkmıştır.² Son sayısı olan 25. sayı ise tekrardan cumartesi günü çıkmıştır (*Davulcu*, 2018: 155). Her sayısında "Mizaha ait olmak ve şahsiyatı muhtevi olmamak üzere gönderilecek evrak-ı maal memnuniyetle kabul edilir, derc edilmeyen iade edilmez." İfadeleri kullanılarak yayın ilkesi ortaya konulmuştur. Serlevhasında ortada büyük puntolarla *Dalkavuk* yazmaktadır. Adresi başlangıçta "Bâb-ı Âli karşısında daire-i mahsusadır numara 66" şeklinde belirtilmiş iken 14. sayıdan itibaren "Bâb-ı Âli karşısında Kâinat Kütüphanesi Numara 73" olarak değişmiştir. İlk kez 12 Eylül 1908'de çıkan gazetenin her sayısı 8 sayfa olup toplamda 25 sayı yayınlanabilmiştir. Gazetenin yayın hayatına neden veda ettiğine dair bir bilgiye ne yazık ki ulaşamamıştır.

İlk sayfasının sol üst kısmında abone ücreti olarak İstanbul için 20 kuruş, postayla adrese gönderilmesi şartıyla 30 kuruş olarak belirtilmiştir (*Dalkavuk*, 12 Eylül 1908: 1). Gazeteye böyle bir ismin niçin verildiği hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. 1, 4, 5 ve 8. sayfalarında büyük karikatürler yer alırken diğer sayfalarında ağırlıklı olarak yazılar yer almıştır. Gazete, dik çizgiler ile iki eşit sütuna ayrılmıştır. Her sayısının

² *Dalkavuk*'un sahibi Mahmut Kenan Matbuat İdaresinden aldığı izinde gazetenin başlangıçta hafta üç kere çıkacağını ilerleyen zamanlarda ise her gün yayınlanacağına dair taahhütte bulunduğu görülür (BOA, DH.MKT, 1279/76). Ancak gazetenin elimizde bulunan sayıları incelendiğinde sebebi bilinmeyen bir nedenle bu sözün tutulmadığı ve *Dalkavuk*'un haftada iki defa yayınlanabildiği görülür.

birinci sayfasının üst kısmının sol tarafında Hicri, sağ tarafında ise Rumi tarih yer almıştır (*Dalkavuk*, 22 Eylül 1908: 1).

3- Gazetenin Yayın Politikası ve Önemli Başlıklar

Osmanlı basını ile ilgili daha önceden yapılan araştırmalara bakıldığında, bu çalışmanın konusu olan *Dalkavuk* ile ilgili bilgilerin oldukça az olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu açıdan gazete ile ilgili bilgiler doğrudan gazetenin nüshalarından çıkarılmıştır. İlk sayısından ve *Osmanlı Arşivinden* elde ettiğimiz belgeden anlaşıldığı üzere *Dalkavuk* II. Meşrutiyet'in ilanının hemen ardından yayınlanmıştır. Bu sebeple gazetede meşrutiyetin ilanının heyecanını görmek mümkündür. Daha çok memur ve aydın kesime hitap eden gazete (Çeviker, 1985:1105) ilk sayısından itibaren mizahın doğal yapısı gereği hiciv dolu bir yayın politikası gütmüştür. Ara ara başka gazetelerden alıntılar yapıldığı da olmuştur (*Dalkavuk*, 12 Eylül 1908: 2). Mahmut Kenan *Dalkavuk*'taki birçok karikatürün altına imzasını atmayı ihmal etmemiştir. *Dalkavuk* kendi döneminin siyasi atmosferini ve aktüel konularını sayfalarına aktarmayı başarabilmiştir. Bu yönüyle döneminin diğer mizah gazeteleriyle benzer bir yayın politikası izlemiştir. Politika ile ilgili başlıklarda bu net bir şekilde bu görülmektedir. Bu başlıkların bir kısmı tek bir sayıda yer alırken bazısı yazı dizisi şeklinde yer bulmuştur. *Dalkavuk*'un üzerinde durduğu önemli başlıklar şu şekildedir:

Taze Havadis:

Taze Havadis adından da anlaşılacağı üzere güncel haberlerin verildiği bir başlıktır. Bu sütunlarda bazen ülkeyle ilgili herhangi bir konuya bazen de İstanbul ile ilgili haberlere yer verilmiştir. Örneğin; 21. sayısında “*Şişli'den hareketle Boğaziçi sahilini takip ederek kavaklara gitmek üzere otomobil veyahut buharlı tramvay imtiyazının talep olunduğu ...*” şeklinde şehirde yaşanan son gelişmeler okuyucuyla buluşturulmuştur (*Dalkavuk*, 21 Ocak 1909: 2). Bir diğer nüshasında aynı başlık altında Avusturya mallarına uygulanan boykotu şu sözlerle dile getirmiştir: “*Gazetelerin tab' edilmekte olduğu kâğıdın Avusturya malı olması hasebiyle Avusturya emvaline karşı uygulanan cihad-ı milli nedeni ile bazı mizah gazetelerinin terk-i neşriyat ederek Avusturya kâğıdına bu suretle sekte vermek arzusunda buldukları ve bazılarının dahi fiilen icraata başladıkları işitilmiştir.*” (*Dalkavuk*, 24 Ekim 1908: 7). Gazetenin yayın hayatına başlayışı tam da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Bosna-Hersek'i işgaline denk gelen günlerde olduğu için bu devlete yapılan boykotu sütunlarına taşımıştır. Böylelikle yukarıda da bahsedildiği üzere sütunlarında aktüel siyasi olaylara fazlaca yer verdiği görülmektedir.

Tabirname:

Tabirname ile *Dalkavuk* rüyalar üzerinden mizah yapmıştır. Örneğin birinci sayısında dönemin önemli gazetelerinin isimleri verilmiş ve bir kişi Bunları rüyasında görürse o kişinin başına gelecekler hakkında mizahi tahminler yapmıştır.

“Bir insan rüyasında; İkdam Gazetesi okursa; Şirket-i Hayriye'nin 43 numaralı vapuru ile Karadeniz'e seyahat edeceği... Tercüman-ı Hakikat Gazetesi okursa; Bâb-ı Âli yokuşunda dayak yiyeceği... Tanin Gazetesi okur ise; bir yangın ilanı esnasında İbadiye mevkiinde bulunacağı... Sabah okursa; bir iki gece kuruntudan uykusu kaçıp sabahlayacağı... Dalkavuk okursa Ramazan-ı Şerif'te 30 gece bedava iftar edeceğine ve dolgun diş kirası alacağına delalet gösterilmiş.” Bu üslup ile dönemin önde gelen basını hicvedilmiştir.

Tensik-i Maaşat:

Tensik-i Maaşat, gazetede en çok yer bulan başlıklardan biridir. Adından anlaşılacağı üzere maaşların yeniden düzenlenmesi üzerinde durulmuştur.

“Nezaret maaşları çok imiş... Mektupçulara, reislere beşer bin kuruş yetişir imiş... Belki daha azı verilmeli imiş... Bu zavallı 100 kuruş maaş alan kâtipler zaruret çekiyorlar imiş... Efendim bir dairenin reisine 20 bin kuruş bu olur şey mi... Bu sarhoşa bile meze olmaz...” (*Dalkavuk*, 22 Eylül 1908: 2). İfadelerinden anlaşılacağı üzere özellikle maaşların düşürülmesini eleştirmiştir.

Evvelce Yok idi:

Evvelce Yok İdi başlığı II. Abdülhamit döneminin eleştirildiği bir yazı dizisidir. Meşrutiyetin yeniden ilan edildiği günlerde yaşanan heyecan ve buna bağlı olarak eski döneme duyulan kızgınlıklar nedeniyle dönemin birçok basını buna benzer yazı dizileri yayınlamıştır. Doğal olarak bir mizah gazetesi olan *Dalkavuk* da bu konuda geri kalmamış denilebilir. Örneğin:

“Tramvaylarda: Nezafet.

Şirket memurlarında: Nezaket.

Belediye çavuşlarında: Dirayet.

Evrak-ı havadiste: Siyaset.

Küçüklerden büyüklere: Riayet.

Zabıta memurlarında: Cesaret.

Köprü memurlarında: İstikamet.

Encümen âzalarında: Liyakat.

Mahkemelerde: Kanuna itaat.

Tramvaylarda: Nezafet

Şirket memurlarında: Nezaket

Belediye çavuşlarında: Dirayet Yok İdi..." (Dalkavuk, 19 Eylül 1908: 6).

Ansiklopedi:

Bu başlık altında gazete ve dergilerde rastlanılan tuhaf ifadeler, anlatım ve üslup bozuklukları dile getirilmiş ve bir kısmıyla alay edilmiştir. Adı geçen gazete ve dergiler şunlardır: *Servet-i Fünûn, Tanîn, Sabah, Metin, Mizan, Saadet, Millet, Tercüman-ı Hakikat, Boş Boğaz, İttifak, Geveze, Şark, Temaşâ, İncili Çavuş, Seyyare, İkdam, Hanımlara Mahsus, Mirat-ı Alem, Manzume, Yeni Gazete, Karagöz*'dür. Yapılan yakıştırmalardan bazıları ise şu şekildedir:

Servet-i Fünun	Akçe şakırtısı
Tanin	Naleyin takırtısı
Sabah	Akşamdan kalma
Mizan	Üzümcü terazisi
Saadet	Akşamcı
Tercüman-ı Hakikat	Gazetelerin büyükbabası (<i>Dalkavuk</i> , 19 Eylül 1908: 7).

Resim Müsabakası:

II. Meşrutiyet dönemi mizah basınının en önemli özelliklerinden biri nüshalarında basit yarışmalar düzenlemiş olmalarıdır. Bu bağlamda *Dalkavuk* da bazen küçük yarışmalar yapmıştır. Mesela; 9. sayısında "gazetemizin birinciden dokuzuncu nüshasına kadar neşr olunan dokuz nüshasında en ziyade hangi resmi beğeniyorsunuz? Bu suale vürud edecek cevaplar üzerine hangi resim en çok rey kazanmış olursa o birinci addedilecek ve o resmi intihab etmiş olan zevat meyanında bir kura çekilerek kazanana yağlı boya bir tablo verilecek ve ikinci derece rey alan resmi intihab edenler meyanında dahi bir kura çekilerek onu kazanana gazetemizin abonesi edilecektir." ibaresiyle bir resim yarışması düzenleneceği ve kazananlara ufak hediyeler verileceği belirtilmiştir (*Dalkavuk*, 7 Kasım 1908: 7). Bu vasitayla okuyucularını eğlendirmeye çalışmıştır.

Bilmece Hali:

Okuyucularına sorular sorarak onlara güzel zaman geçirtmeyi amaçlayan gazete bir nüshasında hangi günlük gazeteyi tercih ediyorsunuz sorulmuş gelen cevaplar sonucunda en çok oyu *Şura-yı Ümmet* ile *Tanin* almıştır. Birinciyi bilen okurlarına çeşitli hediyeler vermeyi ihmal etmemiştir. İkinci soruda hangi mizah gazetesini tercih edersiniz sorusunun cevabı istenmiş ve birinci *Karağöz* seçilmiştir. *Dalkavuk* kendisi ilk beşe girememiş olmasına rağmen bu sonuçları cesurca ilan edebilmiştir. 14. sayısında ise *Dalkavuk*'un en çok hangi makalesini beğendiklerine dair okurlarına başka bir yarışma yapmıştır (*Dalkavuk*, 16 Aralık 1908: 6).

Reklamlar/Pazarlama:

Dalkavuk dönemindeki diğer yayın organları gibi gelir elde edebilmek amacıyla bazı sayılarında reklama yer vermiştir. Mesela 23 ve 25. sayılarında Hereke Terzihanesi'nin reklamını yapmıştır (*Dalkavuk*, 20 Şubat 1909: 4; *Dalkavuk*, 6 Mart 1909: 7). 24. sayısında Bayezid Meydanında Mihran Karakaşyan isimli bir Ermeni'nin makine mağazasının reklamı yapılmıştır (*Dalkavuk*, 25 Şubat 1909: 4; *Dalkavuk*, 28 Kasım 1908: 8). Bazı sayılarında ise kitap satışı yapmıştır. Ayrıca bu sayfalarda satılan kitapların kaç kuruş, yazarı ve ismi ile kaç sayfa olduklarına dair bilgiler verilmiştir. Benzer ilan 14. sayının 7. sayfasında da vardır (*Dalkavuk*, 5 Aralık 1908: 7).

Görsel Mizah (Karikatürler):

Yayımlanan yazı ve karikatürlerin siyasî hiciv içermesi mizah gazete ve dergilerinin baskı altına alınmasını kolaylaştırdığı konusundan yukarıda bahsetmiştik. Bu bağlamda gerek II. Abdülhamit döneminde gerek de II. Meşrutiyet dönemi hükümetleri zamanında mizah basını baskı altında tutulmuştur. Ancak bütün bunlara rağmen mizahın en önemli yönlerinden birisi elbette görsellik yani karikatürlerdir. II. Meşrutiyet'in ilanıya beraber kısa bir süreliğine de olsa kendisine daha özgür ve özgün bir hal alma fırsatı elde eden karikatür *Dalkavuk*'ta da sıkça yer bulmuştur. Gazetenin incelenen nüshalarında 74 adet karikatür bulunmaktadır. Karikatürlerin çoğu Mahmut Kenan imzalı olup bazılarının yanında Selanik Matbaası yazmaktadır. Ele alınan konular genellikle siyasi hayat ve siyasetçiler etrafında şekillenmiştir. Bu bağlamda daha çok II. Abdülhamit dönemine atıf vardır. Bunlar genellikle ilk ve son sayfalarda yer almıştır. Son olarak karikatürlerin önemli bir kısmı sayfanın neredeyse tamamını kaplayacak durumdayken bazıları ise yarısını kaplamaktadır.

Sonuç

Basın tarihi ile ilgili çalışmaların ana kaynağı elbette gazetelerdir. 19. yüzyılın ilk çeyreğinde başlayan Osmanlı basın hayatı, sonrasında *Ceride-i Havadis* ve *Tercüman-ı Ahval* gibi birçok özel gazetenin çıkmasıyla giderek evrilmiştir. Ancak basının gelişmesi ve akabinde bazı basın organlarının muhalif bir politika takip etmesiyle beraber sansür devreye sokulmuştur. Bu beraberinde muhalif basının susturulmasına neden olmuştur. Ancak Meşrutiyet'in yeniden ilanıyla birlikte basında yeniden bir canlılık yaşanmış mizah da bundan nasibini almıştır. Bu bağlamda çalışmanın ana kaynağını temsil eden ve döneminin tipik mizah basının bir örneği olan *Dalkavuk* Gazetesi de bu kısa süreli özgür ortamdan yararlanabilmiştir.

Bu çalışmada daha çok *Dalkavuk'un*, teknik ve karakteristik özellikleri incelenmiştir. *Dalkavuk*, II. Meşrutiyet dönemindeki birçok basın organıyla benzer olarak kısa ömürlü olup dar bir çevreye hitap edebilmiştir. Yayın politikası olarak daha çok siyasi eleştirilerin yanı sıra döneminin önemli sosyal konuları üzerinde de hicivli bir dille durmuştur. Gazetede farklı konularda birçok başlık vardır. Bunlardan *Taze Havadis*, *Tensik-i Maaşat* başlıkları altında güncel olaylar hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Bu bölümler birçok sayıda yayınlanmıştır. *Evvelce Yok İdi* başlığında II. Abdülhamit dönemine eleştirel yaklaşıırken *Ansiklopedi* altında döneminin diğer basınına atıf yapılmıştır. *Bilmece Hali* ve *Resim Müsabakası* altında ise mini yarışmalar düzenlenerek okuyucu eğlendirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında *Dalkavuk* dönemin mizah anlayışı bağlamında sosyal ve siyasal hayatı sütunlarına taşımış ve bu yolla bir mizah gazetesine yaraşır yayın politikası izlemiştir.

Kaynakça/Reference

Arşiv Kaynakları ve Süreli Yayınlar

BOA, DH.MKT, 1279/76.

Dalkavuk Gazetesi, 12 Eylül 1908-6 Mart 1909.

Araştırma Eserleri

BİRİNCİ, Ali, (1996). "Meşrutiyet Matbuatı II", *Kebikeç*, S. 3, s. 71-76.

ÇAKMAK, Fevzi, (2014). Karagöz Mizah Dergisi Sütunlarında Birinci Dünya Savaşı, *100. Yılında Birinci Dünya Savaşı Sempozyum Bildiri Kitabı*, s. 361-381.

ÇANKAYA, Ali, (1968-1969). *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, C. III, Mars Matbaası, Ankara.

- ÇEVİKER, Turgut, (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Karikatürü, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Ansiklopedisi*, C. 4, s. 1101-1108.
- DAVULCU, Ebru, (2013). *II. Meşrutiyet Dönemi Mizah Basınında Osmanlı Modernleşmesi ve Eleştirel Kodlar (Kalem ve Cem Dergileri Üzerinden)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- DAVULCU, Ebru-Mustafa Temel, (2015). "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Yayınlanan Tek Sayılık Mizah Gazetelerinde Muhalefet: El Üfürük, El Üfürük'e Zeylen Körük, Ton Ton Risalesi, Çingirak, Mahkûm", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 8, S. 37, s. 858-870.
- DEMİRKOL, Gökhan, (2016). "Tanzimat Mizahının Sonu: 1877 Matbuat Kanunu Tartışmaları ve Osmanlı'da Mizah Dergilerinin Kapanması", *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 9, Sayı 2, s. 687-710.
- DURMUŞ, İsmail, (2005). "Mizah", *DİA*, C. 30, s. 205-206.
- ERSOY, Neriman, (2016). "Osmanlı Basınında Bir Mizah Gazetesi: Gayda", *Türk Basın Tarihi Uluslararası Sempozyumu 19-21 Ekim 2016*, Elazığ, s. 761-785.
- GEVGİLİLİ, Ali, (1983). "Türkiye Basını", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, I, İstanbul: İletişim Yayınları.
- İNUĞUR, M. Nuri, (2005). *Basın ve Yayın Tarihi*, Der Yay., İstanbul.
- KABACALI, Alpay, (2000). *Başlangıçtan Günümüze Türkiye'de Matbaa, Basın ve Yayın*, İstanbul: Literatür Yayınları.
- SEYHAN, Salih, (2013). "II. Meşrutiyet Dönemi Mizah Basını ve İçeriklerinden Seçilmiş Örnekler", *Turkish Studies*, 8/3, 494-516.
- TOPUZ, Hıfzı, (2018). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, Gerçek Yay., İstanbul.
- USLUCAN, Fikret, (2014). "Kısa Ömürlü Mizah ve Hiciv Gazetesi: Davul", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7/4, 13-22.

ÜNVER, Merve, (2013). *Eski Türkçe Mizah Dergilerinin Açıklamalı Bibliyografyası (1870-1928)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

VARLIK, M. Bülent, (1985). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Mizah, *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 4, s. 1092-1100.

Ekler

Ek 1: "Reis ha gayret! Ha.. ağalar.. Borucu salla nar'ayı.. Borucu ah yaman gider istibdat köleleri...". (Dalkavuk, 12 Eylül 1908: 1).

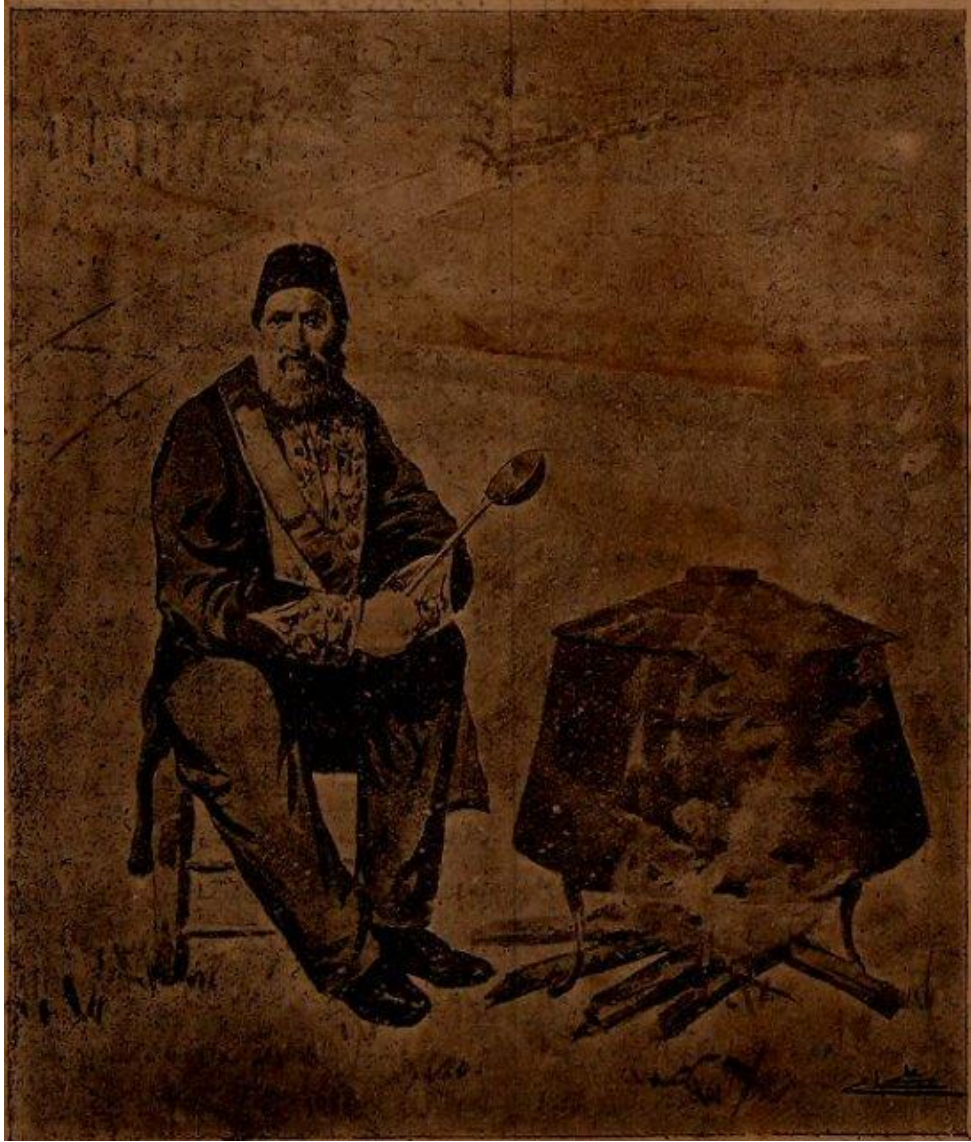
Ek 2: "Dalkavuk'un âlem-i matbuata suret-i kabulü...". (Dalkavuk, 12 Eylül 1908: 8).

Ek 3: "Yaşasın hürriyet, müsavvat, adalet, uhuvvet...", (Dalkavuk, 6 Mart 1909: 8).

Ek 4- "Kamil Paşa-Acaba kıvamı geldi mi? Pişti mi?". (Dalkavuk, 17 Ekim 1908: 1).

اولجه يوق ايدي	
نظامت	ترموایلرده
تراکت	شرکت مأمورلرنده
درایت	بلدیہ جاوشلرنده
سعادت	عجزہ کتابده
سیاست	اوراقی حوادئده
طهارت	عمومی خلارده
اصابت	مجلس قرارلرنده
رعایت	کوجکلردن بونکلره
جسارت	ضابطه مأمورلرنده
متانت	اداره مخصوصه واپورلرنده
جہانت	خرسوزله یا کجیلرده
استقامت	کوپری مأمورلرنده
ضرورت	معاش قیردیرانلرنده
لیاقت	انجمن اعضالرنده
خیال	سقر مقر فہیوہ
صیانت	آمرلرده مہبتی
سلامت	خلایج واپورلرنده
موازنہ	کوپریدن کینلرده
اقتدارقرائت	شورای دولت اعضالرنده
ندامت	فراریلرده
شہادت	مخالفقہوملرنده
زیارت	احبا اولرنده
قیامت	نیاترو آقورلرنده
ملکہ کتابت	مکتوبجیلرده
قانونہ اطاعت	محکمہ لردہ
تساوت	خفیہ لردہ

Ek-6- "Evvelce yok idi". (Dalkavuk, 19 Eylül 1908: 6).

